

مقاله پژوهشی: پیوند مساجد و آموزش و پرورش زمینه ساز نهادینه سازی سبک

زندگی اسلامی

سید جواد امینی مَهدی^۱، غلامرضا گودرزی^۲ و ابوالقاسم خسروی سهیل آبادی^۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش: ۹۸/۴/۱۵

چکیده

تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی ایران مانند احیای تمدن نوین اسلامی، حضور سازنده، فعال و پیشرو در میان ملت‌ها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان نیازمند ارائه الگوی عملی از اخلاق و سبک زندگی اسلامی است. تبیین نقش پیوند و ارتباط موثر آموزش و پرورش به عنوان گسترده ترین نهاد فرهنگی و اجتماعی با حدود ۷۰ هزار مسجد در کشور و تاثیر آن بر نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی اقدامی مهم در عرصه جهاد فرهنگی است. مهم ترین اصل جهت نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی در آموزش و پرورش، تدوین مبانی، اصول، نقشه راه و ایجاد بینش و درک مشترک از، نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات است. هدف این تحقیق پاسخ به سوال نقش پیوند مساجد با آموزش و پرورش در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی می باشد. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی - توسعه‌ای و با روش تحقیق کیفی، جمع آوری داده‌ها در آن صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق از دو بخش جامعه اسنادی و جامعه خبرگی تشکیل شده است داده‌های حاصل از مطالعات اکتشافی و مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان استخراج و با استفاده نرم‌افزار Maxqda، تجزیه و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. این پژوهش مشتمل بر، شناسایی قوت‌ها و نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات نظام تعلیم و تربیت، و ارائه راهبرد و پیشنهاد در خصوص ارتباط و پیوند موثر نهاد مسجد با حوزه تعلیم تربیت است.

کلید واژه‌ها: مساجد، آموزش و پرورش، نهادینه سازی، سبک زندگی اسلامی

^۱ استاد یار و عضو هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

^۲ . عضو هیئت علمی و دانشیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

^۳ دانشیار دانشگاه امام صادق(ع)

^۴ دکتری مدیریت راهبردی فرهنگی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی؛

آموزش و پرورش به عنوان وسیع ترین فصل مشترک حاکمیت و مردم، مهمترین و گسترده ترین نهاد فرهنگی و اجتماعی کشور و تاثیر عناصر و مولفه های نظام تعلیم و تربیت رسمی مثل «نقش الگویی معلم؛ تاثیر پذیری دانش آموزان در مقطع حساس کودکی، نوجوانی و جوانی؛ تاثیر غیر قابل انکار محتوی و کتاب های درسی، ساختار سازمانی و نوع مدیریت؛ فضا و تجهیزات؛ قوانین و مقررات و برنامه و رسالت پرورشی نظام تعلیم و تربیت» در نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی بسیار حیاتی و مهم است. پیوند نظام تعلیم و تربیت با مساجد به دلیل جایگاه رفیعی که در اجتماع دارد، می تواند فرهنگ عمومی را بازسازی نماید و سبک زندگی انسان ها را اصلاح کند. نقش جامعه شناختی مسجد، گویای این مهم است که ایجاد تغییرات اجتماعی با مسجد امکان پذیر خواهد بود. در مسجد مردم با آموزه های دینی آشنا می شوند. مسجد انسان را با پاکان و نیکان هم نشین می نماید. اصلاح مفاسد اخلاقی و نابهنجاری های اجتماعی از طریق ارتباط با مسجد تحقق می یابد؛ زیرا انسان نمازگزار از منکرات و زشتی ها دور خواهد بود: «أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ» آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده است بخوان و نماز را برپا دار که نماز از کار زشت و ناپسند باز می دارد و قطعاً یاد خدا بالاتر است و خدا می داند چه می کنید. (عنکبوت، ۴۵)، استقرار نظام و حاکمیت دینی مبتنی است بر زیرساختهای مبنایی و آموزه های مکتبی که در سنگر مساجد تبیین و ترویج می گردد و این امر مستلزم نقش آفرینی میدانی و راهبردی مساجد و اثرگذاری مستقیم بر تار و پود قوانین و برنامه ها و جهت گیری نهادهای سیاسی و فرهنگی و مدیریتی خرد و کلان جامعه می باشد. پیدایش شکاف و فاصله بین سنگر مسجد و دولت ها و سیستم های وابسته باعث عدم شناسایی ظرفیت های فرهنگی و تربیتی مساجد یا غفلت از این فرصت بزرگ فرهنگی شده است. تبیین نقش پیوند و ارتباط موثر آموزش و پرورش به عنوان گسترده ترین نهاد فرهنگی و اجتماعی با حدود ۷۰ هزار مسجد در کشور و تاثیر آن بر نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی مساله تحقیق است. اندکی تأمل در آیات، روایات، سیره معصومین (ع) و تأکیدات علمای بزرگ به ویژه امام راحل و رهبری معظم انقلاب، جایگاه محوری مسجد را

در ابعاد و عرصه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی جلوه‌گر می‌سازد. دغدغه محقق این است که با تبیین پیوند مساجد با آموزش و پرورش ضمن شناسایی مزیت‌های ارتباط موثر نظام تعلیم و تربیت و مساجد و نقش آن در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی، گامی در جهت درک صحیح از مسیر تحولی سبک زندگی اسلامی در آینده برداشته، پیشنهادات و نیازمندی‌های مطالعاتی و تحقیقاتی لازم برای دستیابی به بخش حقیقی و اصلی تمدن نوین اسلامی یعنی سبک زندگی اسلامی ارائه نماید.

مبانی نظری تحقیق

پیشینه تحقیق

در حوزه سبک زندگی اسلامی بویژه بعد از بیانات حکیمانه رهبر انقلاب اسلامی در خصوص آسیب شناسی و علت‌یابی در زمینه عدم پیشرفت لازم در بخش سبک و فرهنگ زندگی توسط اندیشمندان حوزه و دانشگاه، نخبگان سیاسی و فکری، دستگاه‌های مرتبط با فرهنگ و تعلیم اقدامات نسبتاً موثری انجام شده که هر کدام بجای خود مغتنم و ارزشمند است. در خصوص تبیین پیوند مساجد با آموزش و پرورش با وجود اهمیت خلاء تحقیقات راهبردی وجود دارد. نوآوری این تحقیق احصای نظام‌مند عوامل محتوایی، فرایندی و کارکردی نقش‌آفرینی آموزش و پرورش و نهاد مسجد و تاثیر پیوند آن دو بر نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی است. برخی از تحقیقات مرتبط بطور خلاصه به شرح ذیل است: پایان نامه تحلیل گفتمان سبک زندگی در اندیشه مقام معظم رهبری، در این پژوهش با معرفی گفتمان سبک زندگی اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب، دال‌های گفتمان سبک زندگی دینی و اسلامی و مفصل بندی این دال‌ها مشخص شده است که عبارتند از: دال مرکزی: منش اسلامی؛ دال‌های برتر: معنویت، الگو داشتن، عقلانیت و حفظ مناسک و دال‌های فرعی: رفتارهای فردی، رفتار خانوادگی، مُد و نوگرایی، علم‌گرایی، هنر و مصرف که هر یک از این دال‌ها به طور مبسوط تشریح شده است (احمدی، ۱۳۹۰)، مقاله واکاوی اسناد تحول آموزش و پرورش از منظر توجه به سبک زندگی اسلامی، در این تحقیق بر اساس ارزیابی صاحب نظران اهداف ساحت‌های تربیتی، بیشترین پوشش دهی را به مولفه باور با ۳/۲۹

درصد، اجتماعی با ۶/۲۵ درصد و اخلاقی با ۲/۱۶ درصد به ترتیب داشته اند و کمترین پوشش دهی را به مولفه دفاعی امنیتی با ۲۹٪ / درصد و زمانشناسی با ۲۵/۱ درصد اختصاص داده اند. ضروری است نتایج این مطالعه در اختیار تدوین کنندگان اسناد تحولی قرار گرفته تا تفاوت موجود در توجه به مولفه های سبک زندگی اسلامی را ملاحظه و چنانچه این تفاوت در اسناد تحولی مورد نظر آنها نبوده است، در بازنگری های بعدی اسناد مورد توجه قرار گیرند. (مظاهری، ۱۳۹۴)، رساله دین و سبک زندگی، بر اساس نتیجه این تحقیق سبک زندگی و مولفه های آن (عبادی، اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی) متأثر از دین است، دین در شرایط گذار یک جامعه سنتی به جامعه نوین باز تولید می شود در این تحقیق رابطه میان دین به عنوان جوهر فرهنگ و عمیق ترین و با ثبات ترین لایه فرهنگ یا سبک زندگی به عنوان یکی از متحول ترین لایه های آن بررسی شده است. (مهدوی کنی، ۱۳۸۴)، مطالعه گروهی سبک زندگی سعادت آمیز از دیدگاه قرآن و عترت (ع) بر اساس یافته های آماری این تحقیق عقاید و اخلاق بیشترین سهم را در ترسیم «سبک زندگی» دارا می باشند و کلا سبک زندگی آمیزه ای از جهان بینی، ایدئولوژی، فرهنگ و مفاهیمی از این قبیل است که ابعاد آن به پیچیدگی های وجودی انسان بر می گردد موجودی که به تعبیر علی (ع) جرم کوچکی است که دنیای بزرگ در آن نهفته است. (بحرینی، بهجت، حبیب زاده، ... ۱۳۹۵)، مقاله بررسی الگوی آرمانی سبک زندگی از دیدگاه اسلام، در این بررسی الگوی آرمانی سبک زندگی از منظر مکتب اسلام و خاصه تشیع بر آن شده تا ابتدا با بررسی دقیق نظریه های مربوط، سه شاخه اصلی سبک زندگی «الگوی رفتار، مدیریت بدن و الگوی مصرف» را برداشت کرده و در ادامه در ارتباط با هر مقوله، گزاره هایی را که بیان کننده دیدگاه مکتب اسلام باشد بیان نماید. (فرخانی، ۱۳۹۲)

مفهوم شناسی

نهادینه سازی

نهادینه سازی^۱ در لغت به معنی سرشته شده و استقرار یافته است. «زمانی گویند چیزی، فکری، یا پدیده‌ای نهادینه شده که در روند استواری مبتنی بر سازمان یافته شدن، سیستماتیک شدن و ثابت شدن قرار گیرد و نقش و کارکردهای آن مشخص شود. در این صورت هست که ما در معرض نهادینه شدن آن پدیده و... هستیم» (محسنی، ۱۳۸۸: ۴۳۲)

تعاریف ارائه شده توسط دانشمندان غربی در مورد سبک زندگی

سبک زندگی مفهومی است که آلفرد آدلر^۲ آن را ابداع کرد ولی پیروان کلاسیک او و دیگران به تفصیل آن پرداخته‌اند: سبک زندگی شیوه‌ای نسبتاً ثابت است که فرد اهداف خود را به آن طریق دنبال می‌کند؛ یعنی راهی است برای رسیدن به اهداف؛ این شیوه‌ها، حاصل زندگی دوران کودکی فرد است، به سخن دیگر، سبک زندگی، بعد عینی و کمیت پذیر شخصیت افراد است. به همین دلیل، نظریه «سبک زندگی» آدلر، نظریه «شخصیت» او نیز محسوب می‌شود. (محمد کاویانی، ۱۳۹۱: ۱۶)

جورج زیمل^۳ در جایی می‌گوید سبک زندگی تجسم تلاش انسان است برای یافتن ارزش‌های بنیادی خود در فرهنگ عینی‌اش و شناساندن آن به دیگران؛ و در جایی دیگر معتقد است سبک زندگی عینیت بخشی به ذهنیات در قالب اشکال شناخته شده اجتماعی است؛ نوعی بیان فردیت برتر و یکتایی در قالبی است که دیگری این یکتایی را درک کند. (مهدوی کنی، ۱۳۸۷: ۵۲)

وبلن^۴ در جایی، سبک زندگی را الگوی رفتار جمعی می‌داند. این رفتارها از جنس رسوم و عادات اجتماعی و روش‌های فکری هستند. و در جای دیگر، سبک زندگی فرد را تجلی رفتاری ساز و کار روحی، عادات فکری و معرفت او قلمداد می‌کند. (همان: ۵۲)

۱ institutionalize

۲ Alfred Adle.

۳ Georg Simmel.

۴ Veblen.

کلاکھون'سبک زندگی را چنین تعریف می‌کند: مجموعه‌ها یا الگوهای خودآگاه و دقیقاً توسعه یافته ترجیحات فردی در رفتار شخصی مصرف کننده است.

لیزر (۱۹۶۴) سبک زندگی را طرز مشخص یا متمایز زندگی کردن گروهی از مردم معرفی می‌کند؛ نظامی که از تاثیر فرهنگ (ارزش‌ها، منابع، نمادها و قوانین) بر نیروهای زندگی در گروه شکل می‌گیرد. مک کی (۱۹۶۹) سبک زندگی را الگویی برآمده از ارزش‌ها و باورهای مشترک یک گروه یا جامعه می‌داند که به صورت رفتارهای مشترک ظاهر می‌شود. (همان: ۵۳) بوردیو (۱۹۴۸)، مطلق سبک را چنین توصیف می‌کند: «بیشترین توانایی را برای ارائه ویژگی‌هایی دارد که همه فعالیت‌ها را در خود خلاصه کرده است (مانند یک معادله که یک منحنی در آن خلاصه شده است). او سبک زندگی را فعالیت‌های نظام‌مندی می‌داند که از ذوق و سلیقه فرد ناشی می‌شوند و بیشتر جنبه عینی و خارجی دارند و در عین حال به صورت نمادین به فرد هویت می‌بخشد و میان اقشار مختلف اجتماعی تمایز ایجاد می‌کنند. (محمد کاویانی، ۱۳۹۱: ۳۴) و بر سبک زندگی را از جنس رفتار می‌داند که تمایلات آن را هدایت می‌کنند و فرصت‌های زندگی بستر بروز آن را فراهم می‌آورند. (محمد کاویانی، ۱۳۹۱: ۴۹)

جرالد لسللی^۱ و همکاران او، در مورد سبک زندگی می‌گویند: رفتارهایی که با قشربندی حیثیتی و اعتباری مرتبط می‌باشند، سبک زندگی نامیده می‌شوند. سبک زندگی فقط آنچه یک فرد از آن موارد دارد، نیست، بلکه چگونگی نمایش آن‌ها از سوی فرد است. سبک زندگی هم الگوهای مصرف را شامل می‌شود و هم قدرتی که از این ناحیه کسب می‌شود. سلیقه، آداب معاشرت و مد به عنوان علائم داشتن جا در نردبان اجتماعی شناخته

۱ clock hun.

۲ Laser.

۳ Mc cay.

۴ Bourdieu.

۵ Webber.

۶ Gerald Leslie.

می‌شوند. (بوث، ۱۹۹۰)، تعریف تلفیقی را ارائه می‌کند که: الگوی شناخت‌ها، احساس‌ها و کنش‌های فرد که در هویت فردی و اجتماعی او مشارکت دارد. (همان: ۵۵) پارنل و همکارانش در تعریف سبک زندگی بر شمای کلی سبک زندگی تأکید دارند و معتقدند: تعریف ساده سبک زندگی یعنی این که یک نفر چگونه زندگی می‌کند که خود عبارت است از این که فرد از چه محصولاتی استفاده می‌کند، چگونه از آن‌ها استفاده می‌کند، در مورد آن‌ها چگونه فکر می‌کند و در مورد آن‌ها چه احساسی دارد. سبک‌های زندگی بیان برداشت فرد از خود و ارزش‌های فردی است که در انتخاب‌ها و رفتار مصرفی افراد بازتاب پیدا می‌کند. رویکرد عمومی نسبت به بررسی‌های سبک زندگی، بر اساس فعالیت‌ها، علایق و عقاید است؛ به بیان دیگر سبک‌های زندگی مظهر یا الگوهای واقعی رفتاری‌اند که به وسیله فعالیت‌ها، علایق و عقاید مصرف‌کننده تبلور می‌یابد. (Parnell john, 2006)

تعاریف ارائه شده توسط دانشمندان اسلامی در مورد سبک زندگی

درباره ی سبک زندگی از طرفی اندیشمندان، جامعه شناسان، روانشناسان و نخبگان علمی، تحقیقات و پژوهش‌های فراوانی انجام شده است هر کدام از دریچه نگاه و اعتقاد و اندیشه خود به این مسئله پرداختند به نظر می‌رسد دقیق‌ترین و عالمانه‌ترین تعابیر درباره اهمیت و سبک زندگی و نقش آن در حرکت تمدنی و ساخت جامعه الگوی اسلامی تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای بیان شده است. معظم له پیرامون سبک زندگی فرمودند: «سبک زندگی بخش حقیقی و اصلی تمدن اسلامی است» ایشان در خصوص سبک زندگی اسلامی توجهات و تأکیدات راهبردی و اساسی را ذکر فرموده‌اند از جمله اینکه «ما اگر پیشرفت همه جانبه را به معنای «تمدن سازی نوین اسلامی» بگیریم ... این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است؛ یک بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است. اما بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد؛ که همان سبک زندگی است... این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است؛ مثل مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع

مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئله خط، مسئله زبان، مسئله کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، ... اینها آن بخشهای اصلی تمدن است، که متن زندگی انسان است... تمدن نوین اسلامی ... در بخش اصلی، از این چیزها تشکیل می‌شود؛ اینها متن زندگی است؛ این همان چیزی است که در اصطلاح اسلامی به آن می‌گویند: عقل معاش.» (بیانات رهبر معظم انقلاب در جمع مردم خراسان شمای ۱۳۹۱/۰۷/۲۳) «زندگی اسلامی - ایرانی یعنی آنچه که در آن هم سعادت دنیاست و هم سعادت عقبی؛ هم رفاه مادی هست هم تعالی معنوی. همه چیز در زندگی اسلامی و حیات طیبه اسلامی جمع است.» (رهبری معظم انقلاب، ۱۳۶۸/۰۷/۲۶)

مهدوی کنی نویسنده «کتاب دین و سبک زندگی» می‌نویسد: «سبک زندگی عبارت است از الگوی همگرا (کلیت تامی) یا مجموعه منظمی از رفتارهای درونی و بیرونی، وضع‌های اجتماعی و دارایی‌ها که فرد یا گروه بر مبنای پاره‌ای از تمایلات و ترجیح‌ها (سلیقه‌اش) و در تعامل با شرایط محیطی خود ابداع یا انتخاب می‌کند. یا به اختصار، سبک زندگی: الگو یا مجموعه نظام مند کنش‌های مرجح است. (مهدوی کنی: ۷۸) کاویانی، «سبک زندگی شیوه‌ای نسبتاً ثابت که فرد اهداف کوچک و بزرگ زندگی روزمره خود را به آن طریق دنبال می‌کند» (کاویانی، ۱۳۹۴: ۴) «سبک زندگی را راهنمای نقشه زندگی می‌داند و معتقد است تا حدی می‌توانیم کنترل‌هایی داشته باشیم. می‌توانیم به آن چه می‌خواهیم برسیم، از آن چه که ممکن است برای ما اتفاق بیفتد جلوگیری کنیم. موقعیتی را فراهم سازیم که به مسیر مورد نظر خودمان برسیم. بدون شک تفاوت بسیار است میان زمانی که ما نقشه شناختی از خودمان داریم، با زمانی که این چنین نیست. به همین ترتیب، هر قدر سبک زندگی خود را بشناسیم و بر آن مسلط باشیم، بهتر می‌توانیم زندگی خود را مدیریت کنیم. همچنین در کنار شناخت سبک زندگی خود، شناخت سبک زندگی اطرافیان و دیگران نیز می‌تواند ما را برای کنترل بیشتر بر اوضاع و سبک زندگی خویش تواناتر کند؛ چرا که انسان موجودی اجتماعی است و گاهی از سبک زندگی دیگران تأثیر می‌پذیرد و بر آنها تأثیر می‌گذارد. (کاویانی، ۱۳۹۴: ۶۶)

فرآیند سبک زندگی دینی و مؤلفه‌های آن با توجه به رویکرد آیت الله جوادی در سه ساحت جهان‌دانی، جهان‌داری و جهان‌آرایی شکل می‌گیرد. ایشان با توجه به بنیان‌های معرفتی اسلام، شناخت جهان و قوانین حاکم بر آن را زمینه‌ساز شناخت او برای مدیریت جامعه انسانی، در تمامی سطوح آن دانسته، جهان‌داری و شناخت مدیریت جهانی را مقدمه‌ای برای پیراستگی و آراستگی جهان بیرون و نهایتاً جهان بیرون می‌شمارد. در حقیقت همه این مراحل، اعم از جهان‌دانی، جهان‌داری و جهان‌آرایی، مقدمه‌ای است برای هنرمندی انسان در عرصه صعود او به بارگاه ربوبی. ایشان اصول مدیریت انسان را در حوزه سبک زندگی در ضمن پانزده اصل و مقدمه در کتاب مفاتیح الحیات آورده‌اند. (دیباچی، توکل نژاد، ۱۳۹۵)

تعریف زندگی و حیات از نظر علّامه طباطبائی

زندگی دو معنای اصلی دارد: ۱) زیستن به معنای بیولوژیکی که در برابر آن، مرگ بدن قرار دارد. ۲) حیات معنوی با توجه به حقیقت آدمی که مقابلش مرگ معنوی است. مراتب زندگی نیز عبارت است از: ۱- زندگی نباتی؛ ۲- زندگی حیوانی؛ ۳- زندگی انسانی (سبحانی نیا، ۱۳۸۹: ۲۷).

از آنجا که سبک، روش و شیوه در زندگی انسانی معنا پیدا می‌کند، بنابراین، شاهد تنوع زندگی انسان‌ها از مرحله حیات حیوانی به حیات معقول و معنوی هستیم. هر فرد و جامعه‌ای واجد نوعی حیات و زندگی ویژه خویشند. حیات انسان‌ها می‌تواند در چارچوب دین و آیین خاصی قرار گیرد و یا در خارج از دستورالعملی که منشأ و حیوانی دارد. علّامه طباطبائی با الهام گرفتن از آیه ۹۷ سوره «نحل»، زندگی پاک و به تعبیر قرآنی، «حیات طیبه» را نه به عنوان صفتی برای حیات، بلکه به معنای حیات جدید و افاضه حیات از ناحیه پروردگار متعال معرفی می‌کند. تعبیر ایشان چنین است: «در جمله «فَلْتُنْخِئِنَّ حَيَاةً طَيِّبَةً» حیات به معنای جان انداختن در چیز و افاضه حیات به آن است؛ پس این جمله دلالت دارد بر اینکه خدای تعالی مؤمنی را که عمل صالح کند به حیات جدیدی غیر آن حیاتی که به دیگران نیز داده زنده می‌کند و مقصود این نیست که حیاتش را تغییر می‌دهد، بلکه افاده می‌کند که خدای تعالی حیاتی ابتدایی و جداگانه و جدید به او افاضه می‌فرماید» (طباطبائی، ۱۳۷۴، ج ۱۲: ۴۹۱).

نقش مسجد در ترویج فضایل اخلاقی و ترویج سبک زندگی اسلامی

مساجد در صدر اسلام کارکردهایی مختلفی از جمله: کارکردهای آموزشی، فرهنگی، تبلیغی، اجتماعی، سیاسی، جهادی، رسانه‌ای، روحی و روانی داشته است؛ اما امروز این کارکردها تنها در بخش کوچکی از مساجد اجرا می‌شود. مسجد در فرهنگ اهل بیت (ع) مهمان‌خانه خدا در زمین، جایگاه نزول خیرات و برکات آسمانی، تجلی‌گاه بهشت در زمین و تفریح‌گاه موحدان است. (الخرعاملی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۵۵۳) تاریخ جهان اسلام، خصوصاً در صدر اسلام، نشانگر این امر می‌باشد که مهمترین عنصر سبک ساز در زندگی مسلمانان، «مسجد» بوده است. بر اساس آیات، روایات و احادیث معتبر و سیره‌ی عملی پیامبر گرامی اسلام (ص) و اهل بیت (ع) هیچ مکانی منزلت و رفعت مسجد را نداشته و ندارد. مسجد جایگاه نشر معارف اسلامی و تربیت مؤمنان و پرهیزگاران است. دفاع از تمام ارزش‌های دینی و اسلامی در مسجد محقق می‌شود. خداوند همواره به مسجد و اهل آن نظر دارد، زیرا که بارگاه کبریایی خداوند بزرگ است. برکت‌های زمین از مسجد به دیگر سرزمین‌ها سرازیر می‌شود و حیات اسلام با مسجد پیوند خورده است. (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۸). یکی از اصلی‌ترین رسالت‌های مسجد، نشر معارف قرآنی و فرهنگ‌سازی است. مسجد به دلیل جایگاه رفیعی که در اجتماع دارد، می‌تواند فرهنگ عمومی را بازسازی نماید و سبک زندگی انسان‌ها را اصلاح کند. نقش جامعه‌شناختی مسجد، گویای این مهم است که ایجاد تغییرات اجتماعی با مسجد امکان‌پذیر خواهد بود. در مسجد مردم با آموزه‌های دینی آشنا می‌شوند. مسجد انسان را با پاکان و نیکان همنشین می‌نماید. اصلاح مفاسد اخلاقی و نابهنجاری‌های اجتماعی از طریق ارتباط با مسجد تحقق می‌یابد؛ زیرا انسان نمازگزار از منکرات و زشتی‌ها دور خواهد بود: «أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ» آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده است بخوان و نماز را برپا دار که نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد و قطعاً یاد خدا بالاتر است و خدا می‌داند چه می‌کنید. (عنکبوت، ۴۵). بنای مساجد برای برپا داشتن یاد خدا است «... وَ لَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَادَمَتِ صَوَامِعُ وَبِيعُ وَ صَلَوَاتُ وَ

مَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ» (حج، ۴۰) و اگر خداوند بعضی از مردم را به دست برخی دیگر دفع نمی کرد صومعه‌ها و کلیساها و کنیسه‌ها و مساجدی که نام خداوند بسیار در آنجا یاد می‌شود، ویران می‌شدند و به راستی خداوند کسی را که (دین) او را یاری کند، مدد خواهد رساند که خداوند توانای پیروزمند است. در این آیه نیز مساجد به عنوان مکانهایی که در آنها خداوند بسیار یاد می‌شود معرفی شده‌اند. و فلسفه نبرد مردان الهی را دفاع از این مرکزهای پرستش معرفی می‌کند. علامه طباطبایی درباره علت ذکر مساجد و محل‌های عبادت و دفاع از آنها در آیه می‌نویسد: و اگر تنها مساجد و محل‌های عبادت را نام برده با این که اگر دفاع نباشد اصل دین باقی نمی‌ماند و تمام آثار دین (که یکی از آنها مساجد است) نابود می‌شود زیرا مکان‌های پرستش نماد و نشانه‌های دین هستند که مردم را به سوی دین راهنمایی می‌کنند و به وسیله آنها صورت دین در اندیشه مردم حفظ می‌شود. (المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۴: ۳۸۶) «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» (اسراء، ۱)؛ پاک است آن [خدای] که بنده خود- محمد صلی الله علیه و آله - را شبی از مسجد الحرام به مسجد الاقصی که پیرامون آن را برکت داده ایم برد، تا برخی از نشانه‌های خویش را به او بنماییم، همانا اوست شنوا و بینا. این آیه جلوه دیگری از اهمیت مساجد را بیان می‌کند و آن آغاز برترین سفر عزیزترین مسافر از مسجد و عروج به آسمان از مسجدی دیگر است که نشان از محوری بودن مساجد در امور مهم دارد. یکی از مفسران درباره آیه آورده است: معراج، مقدس‌ترین سفر در طول تاریخ است، مسافرش پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، فرودگاهش مسجد الحرام، گذرگاهش مسجد الاقصی، میزبانش خدا، هدف آن دیدن آیات الهی، سوگاتی اش اخبار آسمان‌ها و ملکوت و بالا بردن سطح فهم بشر از این دنیای مادی بوده است. (تفسیر نور، ج ۷: ۱۵) مکانی که بیشترین یاد خدا در آن می‌شود و می‌تواند آرامش به ما ببخشد، مسجد است. از امام جعفر صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: چه چیزی یکی از شما را باز می‌دارد وقتی که ناراحتی از غم‌های دنیا سراغ او آمد اینکه وضو بگیرد سپس داخل مسجد شود و دو رکعت نماز گزارد و پروردگار را بخواند. آیا نشنیده‌ای که خداوند می‌فرماید: «وَ

اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ»؛ (بقره، ۴۵) به صبر و نماز پناه ببرید. (مجمع البيان فی تفسیر القرآن، ج ۱: ۲۱۷) نقطه شروع حرکت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای برپایی عدالت در سراسر گیتی از مهمترین مسجد در سطح جهان، یعنی از مسجد الحرام از کنار کعبه آغاز می شود که توجه خاص ایشان را به مساجد از همان ابتدا می رساند. برای نمونه به دو روایت اشاره می شود. حدیث اول: ابو خالد کابلی گوید: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: به خدا سوگند؛ گویا قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف را می نگرم در حالی که به حجر الاسود تکیه داده است و خداوند حق او را می دهد. (تفسیر قمی، ج ۲: ۲۰۵) بدون شک مسجد نقشی مؤثر در تربیت مخاطبان خویش دارد؛ زیرا این مأمن الهی نقشی بازدارنده در ارتکاب جرائم و بزهکاری های اجتماعی ایفا می کند. در مسجد اطلاعات مذهبی مخاطبان رشد می یابد، با مسجد ارزش های انقلابی استمرار می یابد، مسجد در بالندگی اخلاقی نمازگزاران نقشی مؤثر ایفا می کند. مسجد می تواند با تقویت عنصر عقّت در نوجوانان و جوانان غریزه ی جنسی در آنها را مهار کند. با فراخوانی مسجد جامعه منسجم شده، نظم پذیر می شود. از طریق مساجد می توان بسیاری از هجمه های فرهنگی غرب را کنترل و ضعیف نمود. اعتقادات و باورهای دینی از طریق مساجد، پاسخ شایسته ای دریافت می کنند. فرقه های نوظهور در مساجد با سدّی عظیم مواجه می گردند. همچنین مسجد می تواند بستری مهم برای تربیت انسان های شایسته برای حکومت اسلامی باشد. براین اساس می توان تمام نیازهای خانواده های اسلامی را از طریق مساجد تأمین نمود. (فعالی، ۱۳۹۳: ۱۶۲-۱۶۳). رسول گرامی اسلام در این باره می فرماید: «هرکس به مسجد رفت و آمد نماید، هشت خصلت را به دست آورد: نشانی استوار، فریضه ای انجام یافته، سستی به پاداشته شده، علمی جدید، دوستی، سخنی که او را به راه راست آورد، آباد کردن مساجد و ترک گناه.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۸۱)

جایگاه مسجد در اندیشه امامین انقلاب

از ابتدای دوران غیبت امام زمان (عج) دسترسی مستقیم مردم به امام معصوم ناممکن شده و سرپرستی و مسئولیت رسیدگی به امور شیعیان، موقتاً در دست عالمان دینی باتقوا

قرار گرفت یکی از ابعاد مهم انقلاب اسلامی، نقش مساجد و روحانیت انقلابی، به‌ویژه ائمه جماعات مساجد در فرآیند انقلاب اسلامی است.

در اندیشه امام خمینی (ره): «مسجد محلی است که از مسجد باید امور اداره بشود.» «مسجد سنگری است که هیچ یک از سنگرهای اسلام به اندازه آن توانایی دفاع و حمایت از اسلام و انقلاب را ندارد.» (صحیفه نور، ج ۱۳: ۱۵). امام خامنه‌ای (مدظله العالی). «پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم با آن وضعی که آن وقت داشت و بنده‌هایی که همه خاضع او شده بودند، توی مجلس وقتی می‌نشست نمی‌فهمید کسی، که کدام یک از آنها پیامبر است. عرب می‌گفت: کدام پیغمبر است؟ آن با اسم پیغمبر می‌گفت این. وضعش این طور بود که مجلسش مسجد بود. در مسجد بود و همه کارهای بزرگ دنیا را هم مساجد انجام می‌دادند. و ما امیدواریم حالا هم مساجد ما برگردد به آن وقتی که مسجد، محل حل و عقد امور باشد، و مسجد محل نقشه‌های جنگ باشد، همه چیز باشد. و مسجدی‌ها باشند که بتوانند کارها را به خوبی انجام بدهند.» (صحیفه امام، ج ۱۷: ۲۳۲) مسجد، هم پایگاه مقاومت است، هم پایگاه رشد فعالیت‌های فرهنگی و هدایت فرهنگی و بصیرت فرهنگی است؛ در دل فرهنگ، سیاست هم هست. این را هم عرض بکنیم که معنای سیاست فقط این نیست که انسان طرف‌دار زید و مخالف عمرو باشد یا بعکس؛ سیاست یعنی نگاه به حرکت عمومی جامعه که کدام طرف داریم می‌رویم؛ آیا به سمت هدف‌ها داریم حرکت میکنیم یا زاویه گرفته‌ایم و داریم از هدف‌ها دور می‌شویم؟ معنای واقعی سیاست این است. آن وقت در خلال این نگاه، تکلیف آدم‌ها و اشخاص و گروه‌ها و احزاب و جریان‌ها روشن میشود که آیا داریم به سمت عدالت اجتماعی می‌رویم؟ آیا داریم به سمت استقلال واقعی دینی می‌رویم؟ آیا داریم به سمت ایجاد تمدن اسلامی می‌رویم، یا داریم به سمت وابستگی به غرب و وابستگی به آمریکا و تحت‌تأثیر قرار گرفتن نسبت به بافته‌ها و یافته‌های بی‌مغز غربی‌ها حرکت میکنیم؟ این خیلی مسئله‌ی مهمی است که سبک زندگی ما، ما را به کدام طرف دارد می‌کشاند؛ این نگاه، نگاه سیاسی است که می‌بینید از فرهنگ سرچشمه می‌گیرد؛ بنابراین در دل فرهنگ، سیاست هم هست. با این نگاه به حوادث جامعه باید نگاه کرد.

(بیانات در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران ۱۳۹۵/۵/۳۱)

مرکز رسیدگی به امور مساجد

نظر به نقش مساجد در پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و به منظور حفظ وحدت و انسجام امت و صیانت از جایگاه رفیع مسجد و همچنین اهتمام در راستای رفع مشکلات و ساماندهی به وضعیت مساجد در ابعاد گوناگون ضرورت تاسیس راه اندازی مرکزی که در ارتباط با مساجد دارای کلامی نافذ بوده و بتواند نقش نظارتی خود را به نحوی شایسته ایفا نماید ملموس و محسوس بود لذا به همین دلیل رهبر عظیم الشان و دوراندیش انقلاب در سال ۱۳۶۸ درباره تاسیس نهادی برای پرداختن به امور مساجد و رونق بخشیدن به این پایگاه‌های اسلام و انقلاب فرمانی صادر فرمودند که ضمن اشاره به مرکزی مقبول و آگاه و نافذ الکلّمه ای در امر مسجد اظهار داشتند: شک نیست که حفظ مساجد و تقویت هماهنگ جنبه‌های معنوی و انقلابی و تعلیمی و تبلیغی آن نیازمند سلامت و امنیت محیط آن و دور ماندن از منازعات و مناقشات داخلی در آن است. به دنبال صدور این حکم مرکز رسیدگی به امور مساجد در سال ۱۳۶۸ تاسیس و در اجرای فرمان مقام معظم رهبری شروع به کار نمود و در راستای تبیین و نشر و تبلیغ معارف اسلامی و همچنین احیا و شکوفایی و صیانت از پایگاه‌های انقلاب اهتمام ورزید از آنجائیکه نقش محوری مساجد در طول تاریخ اسلام و در مبارزات مردمی بر علیه ستمکاران و زورگویان با حضور روحانیون و ائمه جماعات مساجد تعیین کننده و سرنوشت ساز بوده است (پایگاه تخصصی مرکز رسیدگی به امور مساجد، www.masjed.ir)

اهداف مرکز

صیانت از ارزش‌های رفیع انقلاب اسلامی و اهتمام در جهت تحقق آرمانها و اهداف والای امام خمینی(ره)، تبیین جایگاه مساجد بعنوان مهمترین و اصلی ترین پایگاه‌های دین، معنویت و اخلاق اسلامی، معرفی دین بعنوان آئین زندگی، شناساندن اهمیت و نقش مساجد در حیات اجتماعی جامعه، ایجاد و فراهم نمودن محیط‌های مناسب فرهنگی، مذهبی جهت اقشار مختلف جامعه به ویژه جوانان و نوجوانان...

وظایف

سیاستگذاری و ارائه الگوهای مناسب برای ساخت، تجهیز و اداره مساجد، تبیین سیاست های راهبردی جهت تأمین منابع و استقلال مالی مورد نیاز مساجد اعم از موقوفات و غیره، هدایت، حمایت و نظارت بر کلیه فعالیت های مساجد و مراکز وابسته به آن اعم از عبادی، اجتماعی، سیاسی و غیره، ایجاد ارتباط مناسب بین مساجد و تأسیس شبکه های کارآمد و مؤثر از مساجد کشور در جهت تأمین اهداف نظام اسلامی، ساماندهی و نهادینه سازی روابط مساجد با سایر ارگان ها، نهادها، وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی عمومی، تعاونی و خصوصی و نظائر آنها...

راهبردهای

- توانمندسازی ائمه جماعات و سایر کارگزاران مساجد

بی تردید حرکت مسجد به سمت مسجد طراز اسلامی به عنوان چشم انداز این نهاد مقدس، مستلزم حضور و ایفای نقش امام جماعت و کارگزارانی متعهد و توانمند است. در این بین، نقش مؤثر و محوری امام جماعت از یک جهت در ارتباط گیری مطلوب با اقشار مختلف مردم و اهالی مسجد و از سوی دیگر بعنوان مدیر طبیعی مسجد و راهبری برنامه ها و فعالیت های مسجدی مورد تأکید و توجه جدی برنامه راهبردی می باشد.

- الگوسازی

الگوسازی، از آن جهت که بستر رشد و تعالی مساجد را در مسیر مسجد طراز اسلامی با ارائه ی تصویری عینی و ملموس از نمونه هایی نزدیک به افق های تعیین شده فراهم می سازد، یکی از راهبردی ترین نقاط توجه مرکز محسوب می شود.

- فرهنگ سازی

با نگاهی به وضعیت جامعه کنونی، به نظر می رسد نقش مسجد به عنوان نهادی حاضر در متن زندگی مردم و مرتبط و مؤثر در کلیه امور فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و...

آنچنان که درآموزه‌های دین مبین اسلام و سنت و سیره‌ی پیامبر مکرم (ص) تصویر گردیده است، در ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی از جایگاه لازم و مطلوب برخوردار نمی‌باشد. این شرایط موجب گردیده است که علیرغم دغدغه‌مندی مرکز و سایر نهادهای مرتبط با مسجد برای حرکت به سوی مسجد طراز اسلامی، چنین خواست و مطالبه‌ای از سوی مخاطبان و صاحبان اصلی این نهاد مقدس (مردم) نسبت به مساجد وجود نداشته باشد. بدین ترتیب «فرهنگ‌سازی» با هدف ارتقاء جایگاه مسجد و فرهنگ مسجدی در ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای نخبگان و عموم مردم، به عنوان یکی از راهبردهای اصلی مورد توجه مرکز بوده تا بتواند از یک سو در بدنه نخبگان و گروه‌های مرجع و همچنین عموم مردم مطالبه‌ای فراگیر را نسبت به نقش و کارکردهای مسجد رقم بزند و از سوی دیگر همراهی، همکاری و مشارکت آن‌ها را در جهت رشد و تعالی این نهاد مقدس بدست آورد.

- جوان‌سازی

آنچه برنامه راهبردی مرکز را به اتخاذ راهبردی با عنوان «جوان‌سازی» رهنمون ساخته است گستره‌ی وسیعی از مخاطرات و تهدیدهایی است که نسل جوان (به عنوان قشر فعال و اکثریت جامعه کنونی)، را در ابعاد مختلف بویژه عرصه‌های فرهنگی - تربیتی، مورد تهاجم قرار داده است و از سوی دیگر ضعف مساجد به عنوان اصلی‌ترین پایگاه تربیت دینی و تأمین نیازهای معنوی و فکری در جذب و ارتباط‌گیری با این بخش مهم و اثرگذار جامعه می‌باشد. در این راهبرد، ارتقاء جایگاه مسجد و فرهنگ مسجدی در نگرش‌ها و رفتارهای جوانان و نوجوانان جامعه و همچنین مناسب‌سازی محیط و برنامه‌های مسجدی برای جذب کودکان، نوجوانان و جوانان مورد نظر بوده است.

- شبکه‌سازی

از آنجا که «حضور مؤثر در عرصه تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های فرهنگی کشور»، «توانمندی در فراخوانی مؤثر مردمی، بسیج افکار عمومی در راستای اهداف انقلاب اسلامی» و «برخورداری از شبکه ارتباطی و سیستم کارآمد اطلاع‌گیری و اطلاع‌رسانی و برقراری ارتباط مردمی» جزء ویژگی‌های مساجد در سند چشم‌انداز مساجد در افق ۱۴۰۴ هـ ش

تعیین شده است، به نظر می‌رسد تقویت هم‌گرایی مساجد و تشکیل شبکه‌ای از مساجد برای تحقق چنین چشم‌اندازی ضروری باشد. بی‌تردید نگاه جبهه‌ای به کارکردها و فعالیت‌های مسجدی، به این معنا که مساجد با برنامه‌های مشترک یا برنامه‌های هماهنگ به مثابه عناصر جبهه‌ای متحد در مسیر مواجهه با تهدیدهای جبهه‌ی معارض نظام و انقلاب اسلامی عمل نمایند، مستلزم این است که دربستر ارتباطات منسجم انسانی و همچنین بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای روزآمد، شبکه ارتباطی مساجد شکل گیرد و امکان سازماندهی ظرفیت‌ها را در مواقع و مقاطع مورد نیاز انقلاب اسلامی فراهم آورد. برنامه راهبردی مرکز در راهبرد «شبکه‌سازی»، در گام نخست به ایجاد تقویت سامانه‌ها و سازوکارهای ارتباطی بین مساجد پرداخته و طراحی و پیاده‌سازی این سامانه‌ها و همچنین توانمندسازی کارگزاران مساجد را در این خصوص، در دستورکار قرار داده است.

- توانمندسازی مساجد

اگرچه توجه به نقش و جایگاه امام جماعت به عنوان مدیر طبیعی مسجد در نخستین راهبرد با عنوان «توانمندسازی ائمه جماعات» و با پیش‌بینی برنامه‌هایی برای انتخاب شایسته و توانمندسازی و ارتقاء امام جماعت و کارگزاران مسجد در دستور کار قرار گرفته است، لیکن فراهم‌آوری بستری مناسب برای مدیریتی عالمانه و روز آمد در مسجد، برنامه‌ی راهبردی دوم را بر آن داشت که راهبرد جدیدی را با عنوان «توانمندسازی مساجد» اتخاذ نماید. آنچه در این راهبرد مورد نظر می‌باشد ساماندهی نظام مدیریتی مسجد در سه محور فرهنگی - اجتماعی، مالی - مدیریتی و فنی - مهندسی می‌باشد.

آموزش و پرورش

آموزش و پرورش عبارت است از تربیت، پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادها و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آنها است تا از این راه متربی (فراگیر) به حد اعلائی کمال خود برسد (مرتضی مطهری، ۱۳۵۸: ۱۶). هدف نهایی تعلیم و تربیت و آموزش

و پرورش از دیدگاه اسلام، حیات طیبه و تقرب به خداوند است تعلیم و تربیت فرایندی است هدفمند که دست یابی به اهداف آن، جز با طراحی، برنامه ریزی، هدایت و رهبری این فرایند از طریق سازمان دهی، بسیج منابع و امکانات و ارزیابی و نظارت بر آن ممکن نیست. در منابع اسلامی مراحل رشد و تربیت انسان در ابعاد مختلف جسمانی و روحانی و مادی و معنوی مورد توجه قرار گرفته است. منظور از آموزش فعالیتی است که در خدمت پرورش و کارآموزی است. معمولاً فعالیت‌هایی را که معلم به قصد آسان کردن یادگیری در یادگیرندگان به تنهایی یا با کمک مواد آموزشی انجام می‌دهد، آموزش می‌نامند (سیف، ۱۳۸۴: ۲۸). تربیت یا پرورش را به معنی گسترش نگرش، دانش، مهارت و الگوهای رفتاری مورد نیاز یک فرد برای انجام عملکرد مناسب در یک تکلیف یا شغل معین می‌باشد (همان: ۸۲).

جایگاه نهاد آموزش و پرورش

وزارت آموزش و پرورش مهمترین نهاد تعلیم و تربیت رسمی عمومی، متولی فرآیند تعلیم و تربیت در همه ساحت‌های تعلیم و تربیت، قوام بخش فرهنگ عمومی و تعالی بخش جامعه اسلامی براساس نظام معیار اسلامی، با مشارکت خانواده، نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی است. این نهاد مأموریت دارد با تأکید بر شایستگی‌های پایه، زمینه دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم طی ۱۲ پایه (چهار دوره تحصیلی سه ساله) تحصیلی به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی را به صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم سازد. انجام این مهم نقش زیرساختی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی خواهد داشت. (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش). در بین نهادهای فرهنگی، تربیتی و علمی هر جامعه نهاد «مدرسه» و آموزش و پرورش از جایگاه و تأثیر خاصی برخوردارند. آموزش و پرورش به عنوان نهاد فرهنگی، اجتماعی نقش حیاتی در تربیت نیروی انسانی دارد. به گونه‌ای که آینده کشور در آینه آموزش و پرورش امروز قابل مشاهده است. آموزش و پرورش، کلید فتح آینده است. انتظار از آموزش و پرورش در

نظام اسلامی آن است که خروجی نظام تعلیم و تربیت دارای دانش و مهارت لازم برای زندگی با خودش و با دیگران، زندگی با طبیعت، بر محور زندگی با خدا باشد. آموزش و پرورش به عنوان وسیع ترین فصل مشترک حاکمیت و مردم با سرمایه عظیم ۱۳ میلیون دانش آموز - یک میلیون معلم، ۱۰۵ هزار مدرسه، ۵۵۰ هزار کلاس درس ۱۱۵۰ عنوان کتاب درسی و چاپ ۱۳۵ میلیون جلد کتاب در سال، ۹۸ پردیس و دانشگاه فرهنگیان، ۴۰ درصد از کل کارمندان دولت، حداقل ۴۰ میلیون مخاطب مستقیم را داراست و یک تصمیم کوچک در این نهاد بر کل جامعه تاثیر می گذارد. این کثرت و وسعت نیست که آموزش و پرورش را مهم کرده بلکه آنچه که اهمیت دارد این است که دانش آموزان امروز آینده کشور را اداره می کنند.

آموزش و پرورش از شوون امامت و ولایت جامعه اسلامی

خداوند در اولین آیات وحی می فرماید: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (۵) بخوان بنام پروردگارت که (جهان را) آفرید (همان کس که) انسان را از خون بسته ای خلق کرد. بخوان پروردگارت را (که از همه) بزرگوارتر است. همان کسی که بوسیله قلم تعلیم نمود. و به انسان آنچه را که نمی دانست یاد داد. (علق، ۱ - ۴) خداوند بعد از نعمت خلقت و حیات که بالاترین نعمت است، نعمت علم را یاد آور می شود: لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ بَيْنَ يَدَيْهِمْ وَبِئْسَ الْمِثَالُ الْبَشَرِ الَّذِينَ نَسُوا اللَّهََ وَرَسُولَهَُ وَالْحِجْرَةَ وَوَعَدَ اللَّهُ لَمَنْ كَفَرَ يَكْفُرْ إِنَّ اللَّهَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ (۱۶۴) و این خود بهترین شاهد عنایت فوق العاده اسلام به تعلیم و تعلم است و پیامبر گرامی (ص) می فرماید: «إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا؛ من معلم برانگیخته شدم» «بِالتَّعْلِيمِ أُرْسِلْتُ؛ من برای نشر دانش فرستاده شده‌ام» (بخاری، ج ۱: ۲۰۶، مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام: ۱۰)

آموزش و پرورش از وظایف حاکمیت نسبت به مردم

«إِيَّهَا النَّاسُ إِنِّي لِي عَلَيْكُمْ حَقًّا، وَلَكُمْ عَلَيَّ حَقٌّ: فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَيَّ فَالنَّصِيحَةُ لَكُمْ وَتَوْفِيرُ فَيْئَتِكُمْ عَلَيْكُمْ وَتَعْلِيمُكُمْ كَيْلًا تَجْهَلُوا وَتَأْدِيبُكُمْ كَيْمًا تَعْلَمُوا. وَأَمَّا حَقِّي عَلَيْكُمْ فَالْوَفَاءُ بِالْبَيْعَةِ وَالنَّصِيحَةُ فِي الْمَشْهَدِ وَالْمَغِيبِ وَالْإِجَابَةُ حِينَ أَدْعُوكُمْ وَالطَّاعَةُ حِينَ أَمُرُّكُمْ». (نهج البلاغه فیض الاسلام، خطبه ۳۴، فراز ۲) امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «ای مردم مرا بر شما حقی و شما را بر من حقی است: اما حقی که شما بر من دارید نصیحت کردن به شماست (ترغیب به اخلاق پسندیده و بازداشتن از گفتار و کردار ناشایست) و رساندن غنیمت و حقوق به شما است به تمامی (از بیت المال مسلمین بدون اینکه بگذارم حیف و میل شود) و یاد دادن به شما است (از کتاب و سنت آنچه را که نمی دانید) تا نادان ننماید، و تربیت نمودن شماست (به آداب شرعیه) تا بیاموزید (و بر طبق آن رفتار نمائید). و اما حقی که من بر شما دارم باقی ماندن به بیعت است، و اخلاص و دوستی در پنهان و آشکار، و اجابت من چون شما را بخوانم، و اطاعت و پیروی به آنچه به شما امر کنم

اهداف تربیت

امروزه فرایند جهانی شدن موجب شده است تا افراد فراتر از مرزهای یک کشور به تعامل و مبادله افکار و سبک زندگی خود بپردازند که این امر نظام‌های تعلیم و تربیت را در سراسر جهان دستخوش تغییرات اساسی کرده است به طوری که به اعتقاد متخصصان تعلیم و تربیت جهانی شدن بارزترین خصیصه تعلیم و تربیت در دوره کنونی می‌باشد این پدیده با متاثر کردن فرهنگ دینی جامعه، تربیت دینی را نیز تحت تاثیر قرار داده است تربیت دینی جامعه باید ناظر به هر سه بعدی بینش، گرایش و رفتار یا کنش باشد غایت تعلیم و تربیت باید آنها را از عبودیت غیر خدا باز دارد برای سیر به سوی غایت و نهایت تربیت باید به اهداف کلی دست یافت که رابطه رابطه‌شان با هدف غایی رابطه طولی باشد و وصول به این اهداف اتصاف به آن غایت را ممکن می‌کند به عبارت روشن‌تر انسان محصول تربیت دینی و در حقیقت کسی که بتواند رابطه اش را با خدا، خود، جامعه، طبیعت، و تاریخ اصلاح کنند و در پرتو چنین اصلاحات آن شود که باید این اهداف را می‌توان به شرح زیر برشمرد

الف) اصلاح رابطه با خدا

یکی از اهداف بسیار مهم تربیت از نظر دین اصلاح رابطه انسان با خداست. اگر انسان به این هدف برسد بسیاری از اهداف دیگر را به آسانی می تواند فتح کند امام علی (علیه السلام): مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، وَمَنْ أَصْلَحَ أَمْرَ آخِرَتِهِ أَصْلَحَ اللَّهُ لَهُ أَمْرَ دُنْيَاهُ. «کسی که میان خود و خدا را اصلاح کند خداوند میان او و مردم را اصلاح می کند و کسی که امر آخرتش را اصلاح کند خداوند امر دنیایش را اصلاح خواهد کرد» (حکمت ۸۹ نهج البلاغه) در این میان این اهداف در میان این اهداف اصلاح رابطه انسان با خدا اساسی ترین هدف است. زیرا تا رابطه انسان با خدا اصلاح نشود، سایر ابعاد به درستی اصلاح نمی شود. اصلاح در این جا بدین معنی است که رو به توحید آورده و از شرک و بت پرستی دوری گزیند، به جای عصیان و طغیان اطاعت و فرمانبرداری را پیشه خود سازد، و در برابر نعمت ها و الطاف خداوند سپاسگذار باشد، و به عبادت او پردازد، خداوند نیز به همین منظور پیامبرانش را مبعوث داشته است تا مردم را به پرستش خدا دعوت نموده و از طاغوت و شرک اجتناب نمایند. از نظر اسلام اصل و اساس همه برنامه های تربیتی توحید و یکتا پرستی است و اخلاق فاضله نیز در ثبات و استمرارش نیاز به چنین ضامن معتبری دارد و تنها راه رستگاری از دید قرآن نیز در توحید است: «قولوا لا اله الا الله تفلحوا»

ب) اصلاح رابطه انسان با خودش

بدون تردید اولین گام برای اصلاح دیگران اصلاح خود است؛ بدین معنی که انسان اول باید خود را بشناسد، استعدادها و توانایی هایش را در مسیر کمال و سعادت به کار اندازد و به حاکمیت هواها و هوس ها در کشور و جودش خاتمه دهد. این کار از دیدگاه امام علی (علیه السلام) برترین کارها محسوب می شود. غفلت از آن انسان را دچار خسارات جبران ناپذیری خواهد ساخت. بهترین اهداف تربیت اصلاح رابطه انسان با خودش می باشد به این معنا که انسان خودش را بشناسد و استعدادهايش را در جهت تکامل و سعادت خویش بکار گیرد قَالَ عَلِيٌّ (علیه السلام): مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لِيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مُعَلِّمُ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنَ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ. آن که خود را در مرتبه پیشوایی قرار

می دهد باید پیش از مؤدب نمودن مردم به مؤدب نمودن خود اقدام کند، و پیش از آنکه دیگران را به گفتار ادب نماید، باید به کردارش مؤدب به آداب کند، و آن که خود را بیاموزد و ادب نماید به تعظیم سزاوارتر است از کسی که فقط دیگران را بیاموزد و تأدیب کند (مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۵: ۸۳)

ج) اصلاح رابطه انسان با جامعه

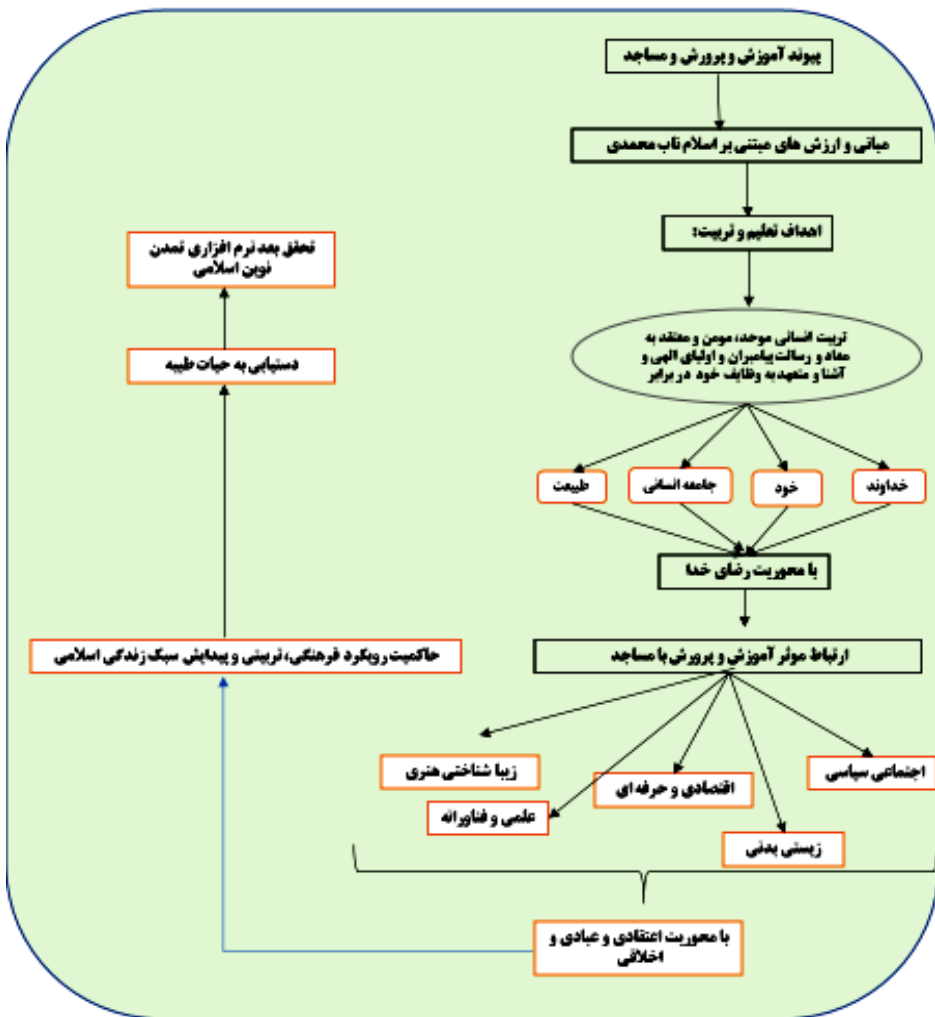
اصلاح رابطه انسان با جامعه انسان موجودی اجتماعی است نمی تواند به سوی غایت تربیت جز در میان جمع و بر اساس روابط صالح اجتماعی سیر کند انسان چه در حال آسایش و راحتی و چه در حال بلا و سختی باید تمام قدرت های مادی و معنوی و استعداد های خود را در پرتو روابط اجتماعی سالم و تعاون و همکاری اجتماعی به سامان برساند **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** ای کسانی که ایمان آورده اید! (در برابر مشکلات و هوس ها) استقامت کنید و (در برابر دشمنان نیز) پایدار باشید (و دیگران را به صبر دعوت کنید) و از مرزها مراقبت کنید و از خداوند پروا داشته باشید، شاید که رستگار شوید. **آل عمران آیه ۲۰۰**. پیامبر اکرم **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَرَحْمَةُ اللهِ بَعْثَنَا فِيهِ رَسُولًا** فرمودند: **الْحَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ تَعَالَى - فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ نَفَعَ عِيَالَهُ** - او **أَدْخَلَ عَلِيَّ أَهْلَ بَيْتِ سُرُورًا وَ مَشَى مَعَ أَخٍ مُسْلِمٍ فِي حَاجَتِهِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ اعْتِكَافِ شَهْرَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ**؛ همه ی خلق عیال خداست که به عیال خدا سودی رساند یا خانواده ای را خوشحال کند یا در پی برآوردن حاجت برادر مسلمانش باشد که این نزد خدا از اعتکاف دو ماه در مسجد الحرام محبوب تر است (مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۱: ۳۱۶)

د) اصلاح رابطه انسان با طبیعت

شناخت طبیعت به عنوان مظهر حق و آینه الهی و تسخیر و بهره مندی درست از آن در جهت سیر به سوی کمال نهایی یکی دیگر از اهداف بسیار مهم تربیتی اسلام است. از نگاه اسلام هر فرد مسلمان برای خود در قبال طبیعت یعنی جمادات، نباتات و حیوانات دو

موضع بسیار مهم قایل است. یکی امانت دار خدای متعال بودن و دیگری خلیفه و جانشین او در زمین بودن. به دیگر سخن، او می‌کوشد که نعمت‌های الهی ضایع و تلف نشود و حرث و نسل به نابودی نیفتد و پدیده‌های طبیعی به رشد و کمال خود برسند و از سوی دیگر جلوی تضییع‌ها، اتلاف‌ها، اسراف‌ها و تبذیرها گرفته شود و به عمران ارض بپردازد. «هو انشأکم من الارض و استعمرکم فیها» (هود، ۶۱) «او شما را از زمین پدید آورد و آباد کردن آن را به شما سپرد» انسان برای این که از عهده بار این مسئولیت خطیر خود نسبت به طبیعت برآید باید احکام و تعالیم الهی و علوم و فنون ناظر به این موضوع را بیشتر و بهتر بیاموزد. در زمینه فکری نیز با تفکر در آیات بزرگ الهی که در سراسر طبیعت نهفته است پلکان عروج به آسمان‌های فضیلت و تقوی را طی نموده بر مسند قرب الهی تکیه زند.

مدل مفهومی تحقیق

فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال سوم، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹۸

روش تحقیق

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی _ توسعه‌ای و با روش توصیفی تجزیه و تحلیل کیفی انجام شده است، رویکرد کیفی تلاشی است برای توصیف غیرکمی از موقعیت‌ها و حوادث، و تلاشی برای ارائه تعبیر و تفسیر معانی مورد نظر انسان در موقعیت‌های طبیعی. در روش کیفی، نوعی نگاه امیک^۱ (نگاه درون)، به پدیده‌ها وجود دارد. در این حالت، مقولات فکری گروه مورد تحقیق، برای توصیف نگرش و رفتارهایشان تأیید می‌شود و توجه به تجربه و شرح آن، از خصوصیات محوری تحقیق کیفی است. از سوی دیگر، تحلیل محتوای کیفی، به عنوان بخشی از پژوهش‌های کیفی، رویکردی کلی و جامع نسبت به تحلیل داده‌های مورد بررسی دارد و به همین دلیل می‌کوشد تا به طور کامل بر پیچیدگی‌های مسائل اجتماعی تحت بررسی فائق آید. هیژمن^۲ هشت نوع تحلیل محتوا را شناسایی کرده و توضیح داده است، که عبارت‌اند از: تحلیل معانی بیان؛ تحلیل اسطوره و روایت؛ تحلیل گفتمان؛ تحلیل ساختاری یا نشانه‌شناختی؛ تحلیل تفسیری؛ تحلیل محاوره؛ تحلیل انتقادی؛ و تحلیل طبیعی.

جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل، به این صورت انجام شد از بین افراد صاحب نظر و صاحب تالیف در حوزه تعلیم و تربیت و سبک زندگی اسلامی و اکثراً دارای سابقه مدیریت مصاحبه با آنها انجام می‌گرفت، که عموماً این مصاحبه‌ها ضبط می‌شد. در مرحله^۳ بعدی، مصاحبه‌های انجام‌شده، بر روی کاغذ پیاده می‌شدند و در دو مرحله کدگذاری باز^۳ شامل خواندن خط به خط داده‌ها، استخراج مفاهیم و جملات اصلی، و تشکیل مقولات و طبقات اولیه، و کدگذاری محوری^۴ شامل طبقه‌بندی داده‌ها، مشخص نمودن زیرطبقات، و تشکیل طبقات نهایی، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گرفتند. برای حصول از اطمینان از

۱ Emic.

۲ Heishman.

۳ Open Coding.

۴ Axial Codes.

اعتبار تجزیه و تحلیل نتایج، اقدامات مختلفی صورت گرفت؛ به این صورت که اولاً پس از پیاده‌سازی اولیه، کدگذاری مصاحبه‌های انجام‌شده، به وسیله چند محقق صورت می‌گرفت^۱ و اختلافات موجود شناسایی و رفع می‌شد؛ ثانیاً مقولات و زیرمقولات استخراج شده و نهایی، با برخی از افراد مصاحبه‌شده آدر پژوهش در میان گذاشته می‌شد و دیدگاه‌های آنها بررسی و تأیید نهایی می‌شدند.

جامعه آماری

جامعه را «مجموعه اعضای حقیقی و حقوقی یا فرضی تعریف کرده اند که نتایج پژوهش به آن انتقال داده می‌شود - اولین قدم در تعیین جامعه توجه به هدف‌های پژوهش است» (دلور، ۱۳۹۲: ۸۹) جامعه آماری تحقیق از دو بخش جامعه اسنادی و جامعه خبرگی تشکیل شده است. جامعه اسنادی شامل کلیه اسناد و مدارک رسمی موجود در آرشیو و منابع علمی و سازمانی مربوطه می‌باشد. جامعه خبرگی شامل خبرگان و کارشناسان دارای تحصیلات تکمیلی، دارای تجربه و مسئولیت در حوزه فرهنگی در نهادها و سازمان‌های نظیر دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت آموزش و پرورش، مرکز پژوهش‌های مجلس، اعضای کمیسیون فرهنگی و همچنین آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی، کمیسیون فرهنگی مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاونت پژوهشی حوزه‌های علمیه، شورای عالی آموزش و پرورش، معاونت فرهنگی و اجتماعی سازمان بسیج مستضعفین و اساتید و صاحب‌نظران دارای تالیف و آثار علمی و تحقیقاتی مرتبط با سبک زندگی اسلامی و آموزش و پرورش به تعداد ۵۰ نفر با روش هدفمند تا مرحله اشیاء نظری انتخاب شده‌اند.

حجم نمونه آماری

۱ Peer Audit.

۲ Members Check.

نمونه گیری را «انتخاب تعدادی از افراد، حوادث و اشیاء از یک جامعه نمونه به عنوان نماینده آن جامعه» (سلیمیان و جمشیدی، ۱۳۸۴: ۸۶) تعریف کرده‌اند. با توجه به اینکه «در تحقیق کیفی نمونه گیری هدفمند به کار می رود یعنی واحدها به جای انتخاب تصادفی به علت ویژگی‌های آن‌ها نسبت به پدیده مورد مطالعه انتخاب می شوند» (دلور، ۱۳۹۲: ۲۲۴)

جدول توزیع فراوانی جامعه آماری تحقیق

ردیف	عنوان	تعداد	ملاحظات
۱	وزیر و معاونین وزرای آموزش و پرورش	۱۶	در دولت های مختلف با سلايق سياسي متفاوت
۲	خبرگان و صاحب نظران دانشگاهی و حوزوی	۸	دارای تالیف و تحقیق مرتبط با موضوع
۳	کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی	۶	دارای تجربه و تخصص در حوزه آموزش و پرورش
۴	محققین و مولفین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش	۴	دارای اثر و تالیف و خبرگی در موضوع
۵	اعضای شورای انقلاب فرهنگی	۴	کمیسیون سبک زندگی و دارای تحقیق و تالیف در موضوع
۶	شورای عالی آموزش و پرورش	۴	دارای اثر و تالیف و خبرگی در موضوع
۷	مدیران اجرایی در حوزه فرهنگ و آموزش و پرورش	۸	معاونت فرهنگی سپاه، کارگروه فرهنگی مجمع تشخیص...
	جمع کل	۵۰	

روش‌های گردآوری داده‌ها

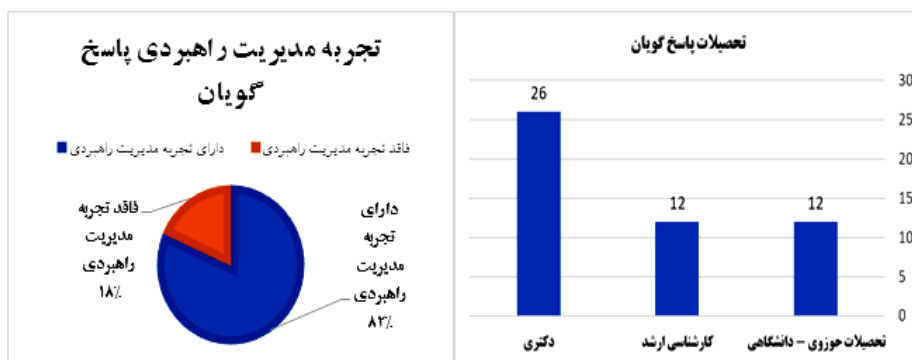
- در این پژوهش برای جمع آوری داده ها از روش کتابخانه ای و میدانی استفاده می-شود.
- روش کتابخانه‌ای علمی و تخصصی شامل کتاب‌های علمی و تخصصی، مقالات علمی و پژوهشی، اسناد و مدارک، گزارش‌های مختلف و آرشیو سازمان‌های رسمی و سایت‌های اینترنتی مرتبط با زمینه پژوهش و قابل دسترس با هدف استخراج عناصر اصلی طرح راهبردی و ساخت چارچوب مفهومی؛

- روش میدانی شامل مراجعه به افراد و خبرگان با استفاده از ابزارهای مصاحبه نیمه ساختار، با هدف نهایی کردن نقش پیوند مساجد و مدارس، در نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی

ابزارهای گردآوری داده‌ها

در این پژوهش در روش کتابخانه ای از ابزار فیش برداری و در روش میدانی از ابزارهای مصاحبه نیمه ساختار استفاده می شود.

ویژگی‌های نمونه آماری

یافته‌های تحلیل محتوای مصاحبه‌ها

در این مرحله به تحلیل محتوا داده‌های حاصل از مطالعات اکتشافی و مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان پرداخته شد. به این منظور داده‌های استخراج شده را وارد نرم‌افزار Maxqda12 نموده و به کمک روش تحلیل محتوای کیفی به تحلیل آن‌ها اقدام نمودیم.

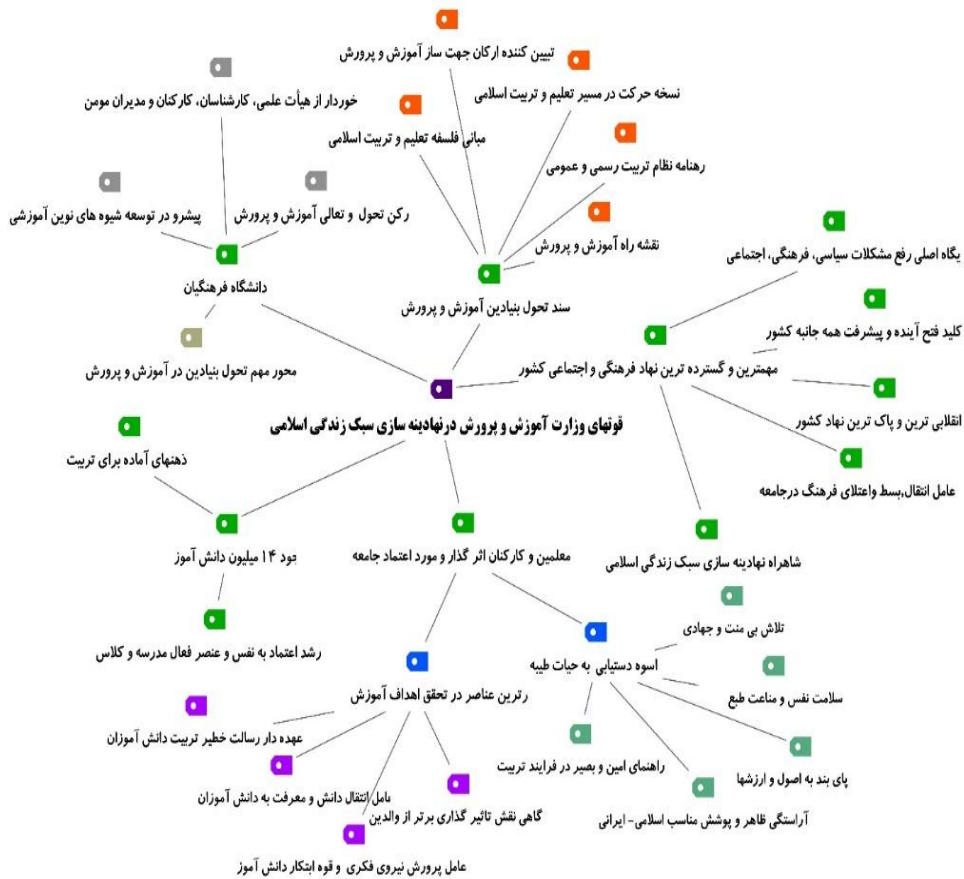
تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

قوت‌ها

در تحلیل محتوا، تعداد ۵ قوت کلی شامل «نقش الگویی معلم»، «آموزش و پرورش مهمترین و گسترده‌ترین نهاد اجتماعی»، «۱۴ میلیون دانش به عنوان مهمترین سرمایه جامعه»، «سند تحول بنیادین» و «دانشگاه فرهنگیان» برابر شکل زیر حاصل گردید.

مهمترین قوت های نظام آموزش و پرورش در نهادینه سازی سبک زندگی

قوت ها
نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه ای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت
وزارت آموزش و پرورش وسیع ترین فصل مشترک حاکمیت و مردم و مهم ترین و گسترده ترین نهاد فرهنگی و اجتماعی
محتوا و کتب درسی و چاپ ۱۳۰ میلیون جلد کتاب در سال
تدوین سند تحول بنیادین و تأثیر آن بر اهداف تربیت اسلامی در آموزش و پرورش
دانشگاه فرهنگیان مرجع تخصصی تأمین و جذب معلم
وجود ۱۴ میلیون دانش آموز به عنوان مهم ترین سرمایه کشور
ارتباط مؤثر انجمن اولیاء و مربیان و مدرسه و زمینه ۴۰ میلیون مخاطب آموزش و پرورش
اعتماد عمومی مردم به آموزش و پرورش و مشارکت در ساخت حدود یک سوم مدارس کشور توسط خیرین

فهرست قوت‌های احصاء شده از تحلیل محتوای

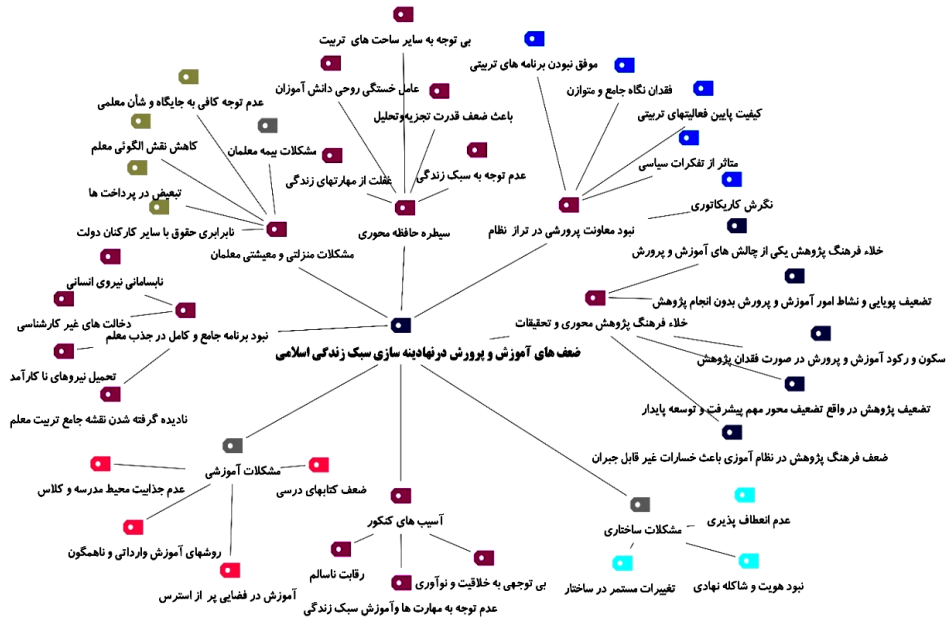
ضعف‌های احصاء شده از تحلیل محتوای

در تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، تعداد ۱۰ ضعف کلی شامل مشکلات ساختاری؛ آسیب‌های کنکور؛ مشکلات منزلتی و معیشتی معلمان؛ عدم طراحی برنامه جامع و کامل در جذب معلم؛ خلاء فرهنگ پژوهش محوری و تحقیقات؛ سیطره حافظه محوری؛ نبود معاونت پرورشی در تراز نظام؛ عدم اهتمام به مقطع پیش دبستانی؛ کم توجهی به توسعه مهارت‌های زندگی؛ و تفکیک تربیت دینی را از فعالیت‌های آموزشی برابر شکل زیر حاصل گردید.

مهمترین ضعف‌های نظام آموزش و پرورش در نهادهای سازی سبک زندگی

ضعف‌ها
مشکلات ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در آموزش و پرورش؛
تفکیک تربیت دینی از فعالیت‌های آموزشی؛

دغدغه معیشت و مشکلات منزلتی معلمان و به تبع آن کاهش انگیزه معلمان؛
آسیب‌های کنکور بر سبک زندگی دانش‌آموزان؛
سیاست زدگی، آفت بزرگ آموزش و پرورش؛
عدم طراحی برنامه جامع و کامل در جذب معلم یکی از موانع تحقق اهداف؛
خلأ فرهنگ پژوهش محوری و تحقیقات و سیطره حافظه محوری در آموزش و پرورش؛
کم توجهی به مقاطع پیش‌دبستانی، ابتدایی، به‌عنوان مقاطع حساس نهادینه‌سازی سبک زندگی

فهرست ضعف‌های احصاء شده از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها

بررسی جامع و کامل در ادبیات و اسناد قابل دسترس، مصاحبه اکتشافی با خبرگان و صاحب نظران و نیز پرسشنامه محقق ساخته؛ جمع بندی نتایج حاصله نشان داد پیوند نهاد مسجد و نظام آموزش و پرورش یکی از فرصت‌های مهم و اثرگذار در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی است

فرصت‌های احصاء شده از تحلیل محتوای

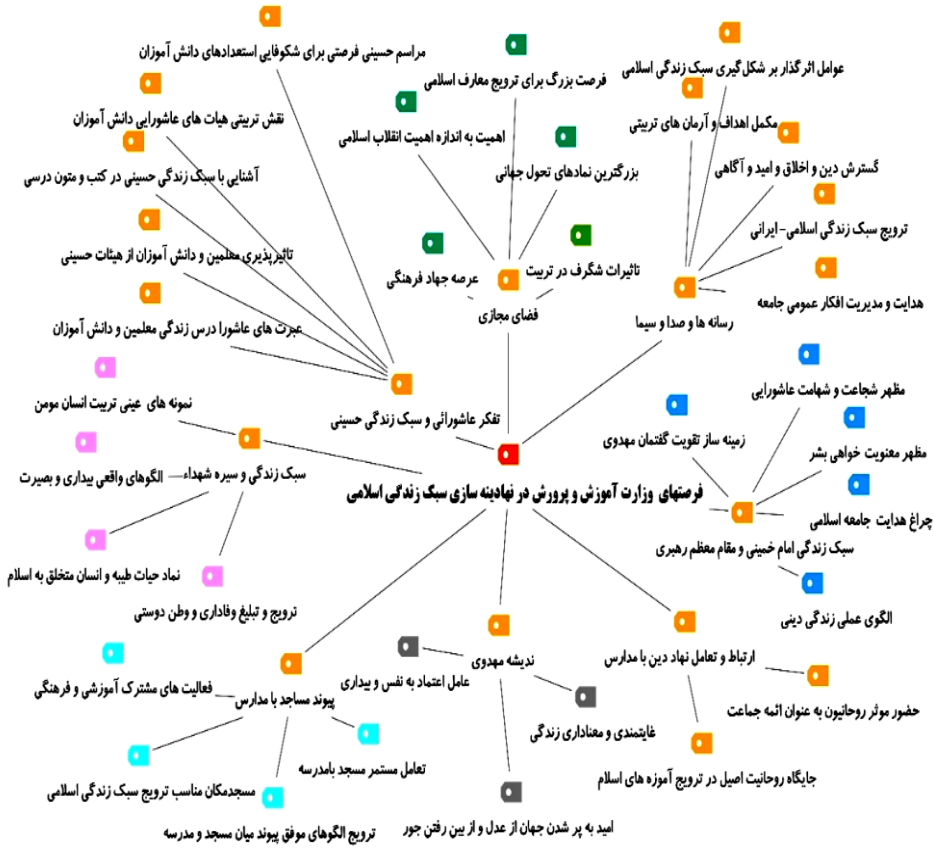
در تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، تعداد ۸ فرصت کلی شامل سبک زندگی و نقش الگویی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری دامت عزه؛ ارتباط و تعامل نهاد دین با مدارس؛ فضای مجازی یکی از بزرگترین فرصت‌ها؛ پیوند مساجد با مدارس؛ سبک زندگی و سیره

شهداء؛ تفکر عاشورائی و سبک زندگی حسینی؛ اندیشه مهدوی و رسانه و صدا و سیما
برابر شکل زیر حاصل گردید.

مهمترین فرصت های نظام آموزش و پرورش در نهادینه سازی سبک زندگی

فرصت ها
نقش الگویی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در سبک زندگی؛
نقش نهاد دین: حوزه های علمیه، روحانیت انقلابی... در نهادینه سازی سبک زندگی؛
نهاد مقدس مسجد و تأثیر آن در نهادینه سازی سبک زندگی؛
سیره شهدا و تأثیر آن در نهادینه سازی سبک زندگی؛
سبک زندگی و تفکر عاشورائی و تأثیر آن در نهادینه سازی سبک زندگی؛
اندیشه مهدوی؛
نقش نهاد رسانه و صداوسیما در نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی؛
فضای مجازی، ماهواره و اینترنت، فرصتی برای سبک زندگی اسلامی.

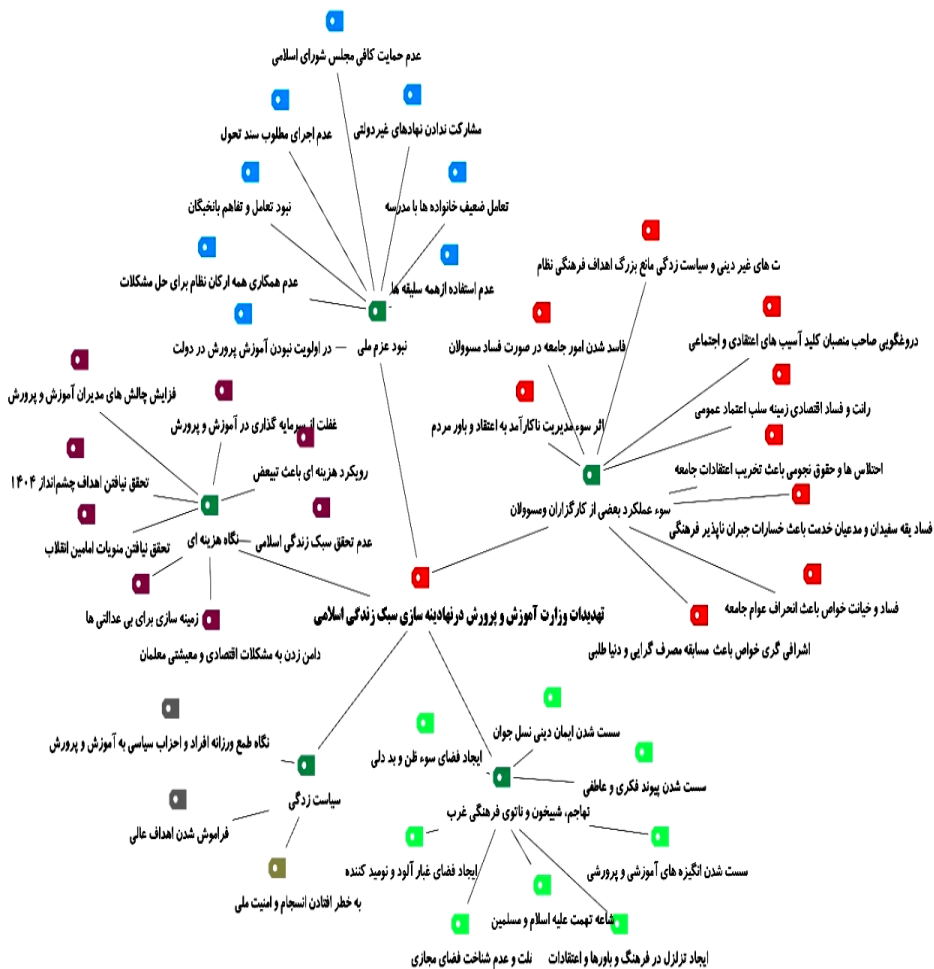
فهرست فرصت های احصاء شده از تحلیل محتوای مصاحبه ها

تهدیدهای احصاء شده از تحلیل محتوای

در تحلیل محتوای مصاحبه ها، تعداد ۵ تهدید کلی شامل سوء عملکرد بعضی از کارگزاران و مسوولان؛ تهاجم، شبیخون و ناتوی فرهنگی؛ پیامدها و آثار منفی سیاست زدگی؛ نگاه وهزینه ای به آموزش و پرورش؛ نبود عزم و وفاق ملی برای حل مشکلات آموزش و پرورش برابر شکل زیر حاصل گردید.

مهمترین تهدیدات نظام آموزش و پرورش در نهادینه سازی سبک زندگی

تهدیدات
پیامدها و آثار منفی بی‌ثباتی مدیریت‌ها، برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به واسطه سیاست زدگی؛
نگاه هزینه‌ای به آموزش و پرورش؛
نبود عزم و وفاق ملی برای ایجاد تحول بنیادین و حل مشکلات آموزش و پرورش؛
غفلت و عدم شناخت از تهدیدات فضای مجازی، ماهواره و اینترنت؛
تهاجم، شبیخون و ناتوی فرهنگی غرب مانع تحقق اهداف تربیتی آموزش؛
سوء عملکرد برخی از کارگزاران و مسئولان.

فهرست تهدیدهای احصاء شده از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها

فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، سال سوم، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹۸

نتیجه تحقیق

پیوند میان مسجد و مدرسه، پیوند عمیق و موثر میان مسجد و مدرسه و خانواده، مسجد به عنوان مرکز رشد فضایل اخلاقی و ترویج سبک زندگی اسلامی بر گرفته از آموزه‌ها و مفاهیم اسلامی و سیره پیامبر اسلام (ص) و اهل بیت (علیهم‌السلام) کانون فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدارس است. با مرور مطالب یادشده می‌توان دریافت که پیوند مساجد و آموزش و پرورش و نقش آن در نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی، دور از واقعیت نیست. در بین نهادهای فرهنگی، تربیتی و علمی هر جامعه نهاد «مدرسه» و آموزش و پرورش از جایگاه و تأثیر خاصی برخوردارند. آموزش و پرورش به عنوان گسترده‌ترین نهاد فرهنگی، اجتماعی نقش حیاتی در تربیت نیروی انسانی دارد. به گونه‌ای که آینده کشور در آینه آموزش و پرورش امروز قابل مشاهده است. آموزش و پرورش، کلید فتح آینده است. انتظار از آموزش و پرورش در نظام اسلامی آن است که خروجی نظام تعلیم و تربیت دارای دانش و مهارت لازم برای زندگی با خودش و با دیگران، زندگی با طبیعت، بر محور زندگی با خدا باشد. آموزش و پرورش به عنوان وسیع ترین فصل مشترک حاکمیت و مردم با سرمایه عظیم ۱۳ میلیون دانش آموز - یک میلیون معلم، ۱۰۵ هزار مدرسه، ۵۵۰ هزار کلاس درس ۱۱۵۰ عنوان کتاب درسی و چاپ ۱۳۵ میلیون جلد کتاب در سال، حداقل ۴۰ میلیون مخاطب مستقیم را داراست و یک تصمیم کوچک در این نهاد بر کل جامعه تاثیر می‌گذارد. این کثرت و وسعت نیست که آموزش و پرورش را مهم کرده بلکه آنچه که اهمیت دارد این است که دانش‌آموزان امروز آینده کشور را اداره می‌کنند. پیوند نظام تعلیم و تربیت با مساجد و روحانیت انقلابی، به‌ویژه ائمه جمعه و جماعات مساجد در فرآیند انقلاب اسلامی است به دلیل جایگاه رفیعی که در اجتماع دارد، می‌تواند فرهنگ عمومی را بازسازی نماید و سبک زندگی انسان‌ها را اصلاح کند.

راهبرد اول

بسترسازی برای استقرار ساختار نهادی، پویا و در تعامل موثر با محیط فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی جامعه اسلامی دور از سیاست زدگی؛ ساختاری که در آن آموزش و پرورش از شوون امامت و ولایت جامعه اسلامی است.

«آموزش و پرورش کنونی کشور ما، ساخته و پرداخته‌ی فکر ما و برنامه‌های ما و فلسفه‌ی ما نیست - آموزش و پرورش کنونی کشور ما، ساخته و پرداخته‌ی فکر ما و برنامه‌های ما و فلسفه‌ی ما نیست از آغاز کار - بنای کار بر آن فلسفه‌ای نبود که ما امروز دنبال آن فلسفه هستیم». (مقام معظم رهبری ۳ آبان ۱۳۸۶)

الزامات پیاده‌سازی

- نهادینه سازی تفکر راهبردی در ساختار مدیریت نظام آموزش و پرورش (به‌ویژه برای تحقق سند ملی) و ایجاد تفکر برنامه ای و نهادینه ساختن عمل برپایه‌ی آن در برابر حاکمیت روزمرگی؛
- تأمین ثبات مدیریت در آموزش و پرورش با رویکرد ارزشی و انقلابی و دور نگه داشتن محیط آموزش و پرورش از دسته بندی‌های سیاسی.
- طراحی اهداف (بلندمدت، میان مدت و کوتاه مدت) در جهت رسیدن به اهداف سبک زندگی اسلامی
- افزایش ثبات مدیریت در مجموعه مدیران آموزش و پرورش
- زمینه‌سازی ساختار نهادی و پویا هماهنگ و هم گام با نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی
- رفع پیچیدگی‌ها ساختاری و تشکیلاتی سازمانی،
- تمرکز زدایی و توجه کافی به جایگاه مدرسه در جهت تحقق اهداف تربیتی آموزش و پرورش و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی

راهبرد دوم

زمینه سازی پیوند عمیق میان مسجد و مدرسه و خانواده

«چه نیکوست که دانش آموزان برجسته و ممتاز در هر محل، در مسجد و در برابر چشم مردم و از سوی امام جماعت، تشویق شوند. مسجد باید رابطه‌ی خود را با جوانانی که ازدواج میکنند، با کسانی که به موفقیت‌های علمی و اجتماعی و هنری و ورزشی دست می‌یابند، با

صاحب همتانی که کمک به دیگران را وجهی همت میسازند، با غمدیدگانی که غمگساری می‌جویند، و حتی با نوزادانی که متولد میشوند، برقرار و مستحکم کند. مسجد باید در هر منطقه و محل؛ مامن و مایه‌ی خیر و برکت باشد.» (رهبر معظم انقلاب ۲۰/۰۷/۸۹)

الزامات پیاده سازی به شرح ذیل می باشد:

- شناخت «مسجد» به عنوان نماد مکتب اسلام و مهمترین عنصر سبک ساز در زندگی مسلمانان
- توسعه فرهنگ و معارف اسلامی و یادگیری قرآن (روخوانی، روان خوانی و مفاهیم) و تقویت انس دانش آموزان با قرآن و سیره پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت (ع) و گسترش فرهنگ اقامه نماز.
- استفاده از فرصت ۷۴ هزار مسجد و پایگاه وحدت دل ها برای نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی
- تقویت مشارکت مردم، مومنین و نمازگزاران در امور مختلف آموزش و پرورش
- ترویج کارکرد مساجد صدر اسلام به عنوان محلی برای حل مشکلات اجتماعی و فرهنگی و ...
- ارتقاء ارتباط و تعامل موثر مسجد، مدرسه و خانواده
- تقویت مساجد و مدارس بعنوان سنگر مبارزه و ایستادگی در برابر تهاجم فرهنگی غرب
- تحقق بخشیدن به منشور توسعه فرهنگ قرآنی؛
- نهادینه کردن سیره اهل بیت (علیهم السلام) در کلیه شئون اجتماعی، خانوادگی و فردی؛
- تبیین و نهادینه سازی «نیاز به نماز» در همه ابعاد و مراحل زندگی و تأمین شرایط و الزامات اقامه نماز؛
- برنامه ریزی برای زمینه سازی و نهادینه کردن انس با نماز جماعت و مسجد و احیای کارکردهای فرهنگی اجتماعی آن متناسب با نیازهای زمان و مخاطبان

راهبرد سوم

تقویت مشارکت اثربخش و مسئولیت‌پذیری آحاد مردم، خانواده‌ها و سایر نهادهای موثر و سهیم در فرهنگ و سبک زندگی اسلامی به ویژه نهاد آموزش و پرورش و مساجد

الزامات پیاده‌سازی

- تبیین کارکرد دیگر دستگاه‌های فرهنگی در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی
- بهینه‌سازی سیاست‌ها در زمینه توسعه مشارکت نهادهای سهیم و موثر در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی
- دریافت نظرات نخبگان و اندیشمندان و ارائه راهکارهای عملیاتی در جهت اصلاح سبک زندگی جامعه و پیشبرد اهداف تمدن اسلامی، از ضروریات تلاش دست‌اندرکاران حوزه سبک زندگی در دستگاه‌ها و سازمان‌های مختلف است.
- تقویت بنیان خانواده و کمک به افزایش سطح توانایی‌ها و مهارت‌های خانواده در ایفای نقش تربیتی متناسب با اقتضائات جامعه اسلامی
- تبیین هویت قدسی نهاد مسجد و نقش آن در کمال‌آفرینی؛
- التزام و اهتمام به حفظ و تعالی جایگاه مساجد در کلیه سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها

پیشنهاد

- ساختاری که در آن آموزش و پرورش از شوون امامت و ولایت جامعه اسلامی و مدیریت کلان آن با هدایت و تدبیر ولی امر جامعه اسلامی بدور از سیاست زدگی اداره شود
- اجرای طرح پیوند و ارتباط بین آموزش و پرورش و مساجد
- توانمندسازی ائمه‌جماعات و سایر کارگزاران مساجد

- الگوسازی، از آن جهت که بستر رشد و تعالی مساجد را در مسیر مسجد طراز اسلامی با ارائه ی تصویری عینی و ملموس از نمونه هایی نزدیک به افق های تعیین شده فراهم می سازد
- «فرهنگ سازی» با هدف ارتقاء جایگاه مسجد و فرهنگ مسجدی در ارزش ها، نگرش ها و رفتارهای نخبگان و عموم مردم
- ایجاد و فراهم نمودن محیطهای مناسب فرهنگی ، مذهبی جهت افشار مختلف جامعه به ویژه جوانان و نوجوانان...

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم
- نهج البلاغه، ترجمه و شرح مرحوم محمد دشتی، ۱۳۷۹، قم نشر مشهور.
- حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) صحیفه نور، سازمان نشر و حفظ آثار امام، تهران، ۱۳۸۹
- امام خامنه ای (مدظله) مجموعه بیانات قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- تیممی آمدی‌آمدی، عبدالواحد، غررالاحکم و دررالکلم، ج ۱، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۷ق، ص ۳۶۴.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱)، مفاتیح الحیات، محققان: محمدحسین فلاح زاده و همکاران، قم: نشر اسراء
- الخُر العاملی، الشیخُ مُحَمَّدُ بن الحسن، وسائل الشیعه، ج ۳، بیروت، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۳.
- خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۹۱)، روش پژوهش آمیخته، چاپ دوم، تهران، انتشارات یادواره کتاب در دانشجویان، نشریه دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی،
- دلاور، علی، (۱۳۹۴) روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، نشر ویرایش، چاپ چهل و چهارم
- سیف، علی اکبر، ۱۳۶۳، روانشناسی پژوهشی، تهران، ناشر، آگاه
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (سند راهبردی تحول نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران) حلقه‌های کارشناسی - پژوهشی با مشارکت صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی و مدیران و کارشناسان مجرب آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های ذیربط، وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰)
- طباطبائی، سیدمحمدحسین، ۱۳۷۴، المیزان فی تفسیرالقرآن، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین
- فغالی، محمد تقی، مسجد و سبک زندگی، قم، دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۳۹۳کویانی، محمد (۱۳۹۰) کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی، روانشناسی دین، شماره دوم، ۲۷-۴۴
- فیض کاشانی، ملا محسن، الوافی، ناشر مکتبه الإمام امیر المؤمنین علی علیه‌السلام
- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج سوم، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳،
- محسنی، منوچهرجامعه شناسی، تهران، کتابخانه طهوری، ۲ص ۴۳۲، (۱۳۸۸).
- معین، محمد (۱۳۷۳) فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر
- مطهری، مرتضی، ۱۳۸۷، پیرامون انقلاب اسلامی، تهران، صدرا
- مهدوی کنی، محمدسعید (۱۳۸۴). دین و سبک زندگی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
- مطهری مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، صدرا، ۱۳۶۸
- مفید امالی، اختصاص

ب. منابع لاتین

- Australian Government(2007) (Department of Veterans’ affairs, Lifestyle Questionnaire (Revised in consultation with ex-service organizations), Pp 1-36.
- Bocoock, R(1992) “Consumption and Lifestyles” In Robert Bocoock & Kenneth Thompson (Eds) Social and Cultural Forms of Modernity, Open University Press.
- Evans, D. & Jackson(2007) Towards a Sociology of Sustainable Lifestyles, University of Surrey.
- Harison, Ross(1993) Democracy. London and New York: Rutledge,.
- Maslow, A.H, A Theory of Human Motivation Psychological Review, 50(4), pp 96-370.
- Moller Bjorn(2000) «B», National, Societal and Human security: Discussion-Case study of the Israel- Palestine Conflict in <http://sociology82.blogfa.com>.
- Parnell, Strategy through the Eyes of the Consumer: An Exploratory Study across Emerging Economies. Universidad de Talca, Chile, 2006.
- Royuela V, Surinach J(2005) Constituents of quality of life and urban size, Social Indicators

Surf and download all data from SID.ir: www.SID.ir

Translate via STRS.ir: www.STRS.ir

Follow our scientific posts via our Blog: www.sid.ir/blog

Use our educational service (Courses, Workshops, Videos and etc.) via Workshop: www.sid.ir/workshop